

Резюме

Проанализированы организационно-методические основы преподавания учебной дисциплины "Профессиональный спорт" в НУФВСУ, проблемы и перспективы ее развития.

Summary

Organization and systematic basis of teaching discipline "Professional sport", problems and perspectives of its development were analyzed in this work.

Постановка проблеми. Протягом багатьох десятиріч панування у СРСР адміністративно-командних методів керування державою про появу і тим більше розвиток професійного спорту в країні не могло бути мови. Ідеологічна спрямованість олімпійського руху разом із традиційними блискучими перемогами радянських спортсменів на Іграх Олімпіад і зимових Олімпійських іграх робили неможливим виникнення у країні професійного спорту.

Послаблення ідеологічних та адміністративних обмежень у СРСР наприкінці 1980-х і практично повне їхнє зникнення у 1990-ті роки ХХ ст. супроводжувалося бурхливим підвищенням суспільної зацікавленості до проблем професійного спорту — одного з найбільш популярних і найпоширеніших у сучасному світі напрямів спортивного руху. Тому сьогодні у країнах СНД, що сформовані на теренах СРСР, спорт має виражені поліфункціональні властивості. У ньому досить автономно співіснують окремі типові напрями, серед яких професійний посідає особливе місце у спортивному житті незалежних країн, що суттєво розширює, порівняно з діяльністю тренера, царину фахових обов'язків працівників нашої галузі.

Проте слід зазначити, що в країнах СНД, у тому числі в Україні, відсутні об'єктивні передумови (соціальні, економічні, правові та інші) для цивілізованого функціонування і розвитку професійного спорту. Тільки до економічних факторів, що реально впливають на процес становлення професійного спорту у будь-якій країні, варто віднести: досить високий рівень життя населення, що сприймає спорт як своєрідний бізнес і популярний

спосіб розваги; наявність сучасних спортивних споруд зі зручними місцями для глядачів; правову і соціальну захищеність спортсменів та сприятливу податкову політику, а також найголовніше — можливість одержання доходів професійними клубами, що покривають видатки на їхнє утримання і розвиток.

Мета дослідження — опрацювання організаційно-методичних основ викладання навчальної дисципліни "Професійний спорт".

Методи дослідження — соціологічні; аналізу, синтезу і узагальнення; порівняння й аналогії; статистика.

Результати дослідження та їх обговорення. Сьогодні в українському спорті склалася певною мірою парадоксальна ситуація: незважаючи на відсутність необхідних умов у країні створюються численні спортивні структури, що мають назву професійних (тільки у Києві й тільки у єдиноборствах офіційно зареєстровано 32 організації), існують також і спортсмени-професіонали у різних видах спорту. У футболі, баскетболі та єдиноборствах сформовано професійні ліги та асоціації, у гандболі — концерни. Однак, незважаючи на зовнішню подібність вітчизняного спорту вищих досягнень із професійним, таким він ще не є, оскільки не має основних професійних ознак і критеріїв [6].

Так, у футболі, всупереч статусу, що декларує Професійна футбольна ліга (ПФЛ), переважна більшість спортивних команд, що в неї входять, є збитковими, у тому числі й відомі лідери: "Динамо" (Київ) і "Шахтар" (Донецьк). Фінансування здійснюється за рахунок інших, не пов'язаних зі спортом комерційних проектів. Єдиним реальним

джерелом доходів є трансферні операції. Проте одержання прибутку цим шляхом не гарантовано об'єктивними реальностями ризику — виникненням травм у спортсменів і відсутністю стабільного попиту на гравців. В основному, фінансове положення професійних клубів майже цілком залежить від засновників, спонсорів і місцевої влади. Наприклад, "Динамо" і "Шахтар" є структурами, що належать могутнім бізнес-групам.

Нерозробленість системи ліцензування і правового регулювання діяльності професійних структур істотно ускладнюють процес становлення професійного спорту в країні. Відсутність законодавчих норм, що регламентують юридичні наслідки застосування неадекватних стану здоров'я людей тренувальних, змагальних або оздоровчих програм, є основною причиною трагічних випадків, що на жаль трапляються у професійному спорті [2, 8, 9]. Досить згадати загибель учасників міжнародних турнірів "бої поза правилами" — американця Дейча Дагласа (Київ, 1998), і двобою з тайського боксу — молдаванина Йона Сильвестру (Суми, 2002).

Подібні випадки, що трапляються у пострадянському просторі, не є поодинокими. Можливо, соціально-економічні проблеми сучасного життя створюють підґрунтя для ігнорування загальнолюдських цінностей. Забуті моральні засади, на яких базуються системи єдиноборств, що регулюють використання спеціальних навичок тільки у випадку самозахисту, але не для нападу, створюють умови підвищення рівня кременіногенної ситуації у суспільстві. До того ж, поза все нерідко головним є комерційний успіх. Тому не дивно, що "бої поза правилами" називають російським словом "драка". Так, згідно з "Основними напрямками концепції і програми розвитку "Драки" як виду спорту у Росії і за кордоном на період 2001—2004 р., що розташовані на офіційному сайті Дагестанської федерації бойових мистецтв, визначено: "Ми також

стоїмо на цьому шляху, об'єднані ємким, простим, хльостким російським словом "ДРАКА". Для нас драка — більше ніж просте єдиноборство, це ціла філософія, це наш спосіб життя..." [1, 3, 5].

Спортивні здобутки братів Кличків обумовили прогрес у становленні професійного боксу в Україні. Внаслідок цього в нашій країні у Києві вперше проведено Конгрес Міжнародної федерації боксу (IBF) — однієї з найавторитетніших федерацій професійного боксу у світі. У 1992 р. створено Національну лігу професійного боксу України (НЛПБУ) (посвідчення № 815 Міністерства юстиції України), що у 1999 р. одержала статус національної спортивної федерації. Боксери НЛПБУ (чоловіки й жінки) мають значні досягнення на європейських та світових змаганнях. У 1998 р. у Києві сформовано Міжнародну асоціацію професійних видів єдиноборств. Слід зазначити, що для боротьби з негативними явищами у професійному спорті, а тим більше задля його розвитку потрібні кваліфіковані кадри.

До того ж, практика розповсюдження комерційних змагань в олімпійських і неолімпійських видах спорту наприкінці ХХ і на початку ХХІ ст. і взагалі професійна спрямованість багатьох сучасних міжнародних турнірів суттєво впливає на характер змагальної діяльності, систему змагань та в цілому на систему підготовки і структуру підготовленості спортсменів. З одного боку, комерціалізація і професіоналізація спорту дає можливість покращити фінансове становище, реалізувати спортивні амбіції, а з іншого — є потужними негативними чинниками, що порушують біологічні закономірності динаміки спортивної форми та як наслідок призводять до провалів у головних змаганнях року чи олімпійського циклу. Саме тут конче потрібні спеціальні знання, що обумовлюють кваліфікацію тренера, котрий здатен будувати процес підготовки у такий спосіб, щоб спортсмен набув спортивну форму для реалізації осо-

бистих можливостей у вирішальних, головних змаганнях чотириріччя [4, 7, 10].

Необхідний рівень підготовки кадрів може бути забезпечений за рахунок вдосконалення системи підготовки із врахуванням світового досвіду. Треба сказати, що спектр професійної діяльності численних спортивних організацій у нашій країні є досить широким і різноманітним. У нашій країні за сучасних соціально-економічних умов найбільш пріоритетними, з погляду фінансової рентабельності, напрямками роботи професійних спортивних організацій можна вважати розважальний, оздоровчий або змішаний (рис. 1).

Суттєві зміни, що відбуваються у суспільстві, зокрема, у сфері фізичної культури та спорту, знайшли своє відображення й у процесах формування системи освіти України. Саме тому в 1994 році у Національному університеті фізичного виховання та спорту України (НУФВСУ) було введено у навчальний процес дисципліну "Професійний спорт".

Предметом дисципліни "Професійний спорт" є: вивчення історії виникнення та розвитку професійного спорту, його вплив на особистість та суспільство; виявлення впливу соціально-економічного стану суспільства на розвиток професійного спорту; встановлення взаємозв'язку професійного спорту з іншими сферами суспільної діяльності; характеристика видів професійного спорту; визначення оптимальної організаційної структури професійного спорту та його економічних і правових основ; обґрунтування ефективних мето-

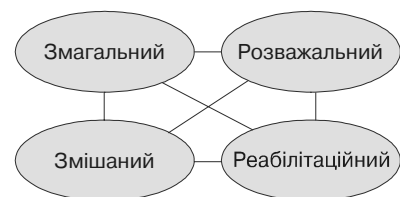

Рис. 1. Основні напрями спортивно-професійної діяльності в Україні

Таблиця 1. Умовний розподіл годин за розділами навчальної програми дисципліни "Професійний спорт"

Назва розділу	Кількість навчальних годин
Передумови виникнення, мета, завдання, зміст та функції професійного спорту	4
Становлення та розвиток професійного спорту в світі	4
Організаційні основи професійного спорту	6
Соціально-економічні аспекти розвитку професійного спорту	6
Правові аспекти та основи трудових взаємовідносин у професійному спорті	4
Актуальні проблеми сучасного професійного спорту	6
Стан та перспективи розвитку професійного спорту в Україні	4
Відбір і підготовка у різних видах професійного спорту	6
Система змагань у різних видах професійного спорту	6

дів відбору та підготовки спортсменів; аналіз стану та перспектив розвитку професійного спорту в світі, в тому числі в Росії та Україні [6].

Для викладання дисципліни розроблено і реалізовано спеціальний комплекс організаційного і науково-методичного супроводження процесу підготовки студентів. Крім того, у 2000 році за загальною редакцією С.І. Гуськова і В.М. Платонова вийшов перший і єдиний у світі фундаментальний підручник "Професійний спорт". Введення у навчальний план університету спеціальної дисципліни обумовлено наявністю суттєвих проблем у галузі фізичної культури та спорту, а саме, тим, що випускник вузу повинен володіти достатніми знаннями, вміннями та навичками, що дозволяють орієнтуватися у тонкощах вимог професійно-спортивного сьогодення. Для системи фізкультурної освіти важливим є всебічне відображення процесів та явищ, що відбуваються у фізичній культурі та спорті вищих досягнень, а також у напрямі практичного застосування знань, отриманих студентами під час навчання у вузі.

Згідно з розробленою програмою, на викладання навчальної дисципліни "Професійний спорт" на четвертому році навчання (4 курс, 7 семестр) на факультетах денного відділення університету відведено 54 години. Соціальна атмосфера, що склалася в Україні, дозволяє ширше поглянути на виховне та освітнє значення вивчення історії й розвитку спорту, його ідеалів і принципів, місця у системі явищ сучасного суспільного життя, організаційно-правових та економічних основ, особливостей системи підготовки спортсменів у професійному спорті. Це обумовило введення у навчальну програму дисципліни 9 розділів (табл. 1). Відповідно до об'єму інформації та складності матеріалу для опанування знань, за розділами програмою передбачено

виділення різної кількості навчальних годин. Дисципліну "Професійний спорт" у скорочених варіантах включено у навчальні плани факультетів фізичної реабілітації, спортивного, заочного навчання. Для студентів магістратури також передбачено навчальні години за цією дисципліною. Таким чином, усі студенти, що навчаються у НУФВСУ, отримують комплексні знання про професійний спорт.

Концептуальні засади розвитку фізкультурної освіти нерозривно пов'язані з визначенням стратегічних цілей та оперативних завдань, розробкою технології соціально-педагогічного проектування і дидактичного моделювання, гуманізацією освітньої практики. Втрачають перспективність традиційні моделі освіти, що націлені в основному на реалізацію репродуктивних методів навчання. До пріоритетних слід віднести методи, що спрямовані на створення сприятливих умов для максимальної реалізації творчих здібностей студентів. Сьогодні постає потреба змінити стратегічні цілі освіти, перемістити акцент із процесу набуття сукупності окремих знань на формування особистісних якостей, які постають водночас і як мета, і як засіб підготовки до майбутньої професійної діяльності. На нашу думку, найважливішими цілями створення системи освіти є: по-перше, творча діяльність спеціаліста, здатність до гнучкої її переорієнтації згідно зі змінами у системі

соціальних і культурних інститутів сучасного суспільства; по-друге — формування особистих якостей людини, які визначають не лише її суто професійні характеристики, а й стиль мислення, рівень культури та інтелектуальний розвиток.

Як компонент системи спеціальної освіти навчальна програма дисципліни "Професійний спорт" суттєво відбивається на процесі підготовки майбутніх фахівців. Вона дозволяє істотно розширити обсяг і якість знань у професійній діяльності, а отже, і можливості практичного застосування у непростий для нашої країни період переходу від адміністративно-командної системи до цивілізованих ринкових відносин. На рис. 2 показано зв'язок змісту навчальної програми дисципліни "Професійний спорт" зі структурою підготовленості фахівців галузі.

Своєчасність корінної перебудови системи фахової освіти, що здійснюється з ініціативи і під керівництвом ректора НУФВСУ професора В.М. Платонова, підтвердилася появою численних професійних організацій, механізм функціонування яких принципово відрізняється від того, що має місце в олімпійському спорті.

Як показує передовий досвід (світовий і в країнах СНД), ефективність системи освіти відіграє значну роль в успішній трудовій діяльності спеціалістів на ринку послуг, тому перебудова цієї системи у НУФВСУ заздалегідь

передбачала реалізацію тісного зв'язку між спрямуванням мети і пріоритетів спеціальної освіти з визначенням конкурентної стратегії фізкультурно-спортивної сфери у цілому.

Удосконалення фахової освіти у нашому університеті дозволило сформувати цілісну, багаторівневу систему, що динамічно розвивається, і може давати інтегративний народногосподарський і соціальний ефект. Водночас, слід зазначити, що сучасна спортивна практика і механізм її функціонування також не стоять на місці. Істотне розширення діапазону фізкультурно-спортивних потреб населення і лавиноподібне збільшення кількості напівпрофесійних і професійних структур, що спрямовані

на їх задоволення, призводить до гострого дефіциту кваліфікованих кадрів. Наприклад, кількість фахівців, які працюють у професійних спортивних організаціях і мають вищу фахову освіту, дуже незначна і не перевищує 10 % загального їх складу. Впровадження змін у системі фахової освіти дозволяє істотно впливати на вирішення кадрових проблем. Так, тільки за період з 1994 до 2002 р. спеціальні знання і необхідні навички, передбачені змістом навчальної дисципліни "Професійний спорт", отримали 5714 студентів (табл. 2).

Аналіз практики професійного спорту у провідних країнах світу (США, Англії, Німеччині, Іспанії, Італії та ін.), а також аналогічного досвіду на теренах СНД

дозволяють стверджувати, що сьогодні на якість трудової діяльності спеціаліста, який працює у професійному спорті, впливають різні негативні фактори. До них варто віднести шість основних: рольовий конфлікт, робоче перевантаження; специфічну психологічну атмосферу; особливості прийняття управлінських рішень при гострому ліміті часу; особистісну перемінну і рівень самооцінки професійної діяльності. Ці фактори, що є критичними детермінантами специфічного "вигорання" фахівця, можуть призвести до непередбачених наслідків.

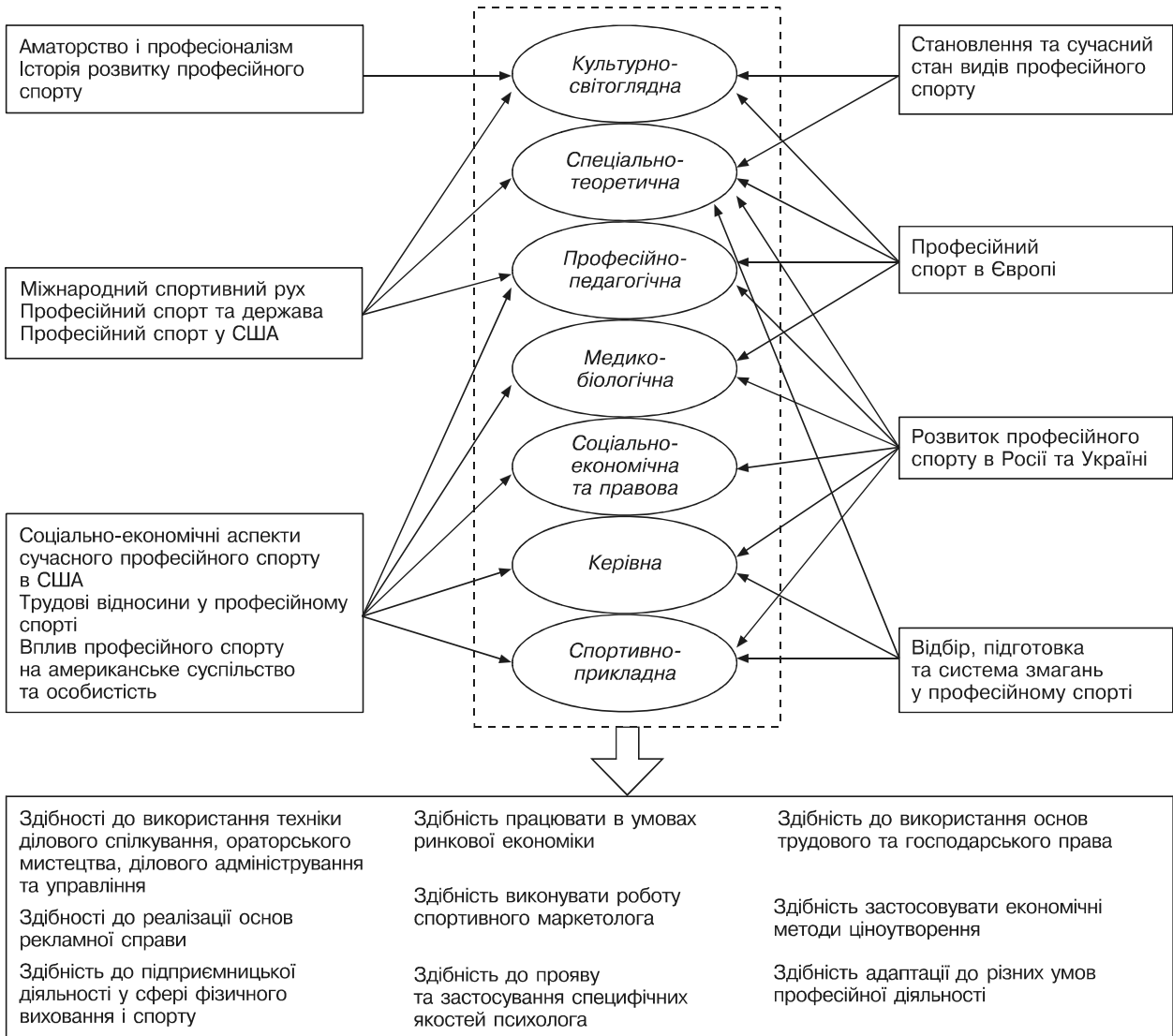

Рис. 2. Зв'язок специфічних здібностей студентів зі структурою підготовленості кадрів

Таблиця 2. Випускники НУФВСУ, які підготовлені за програмою навчальної дисципліни "Професійний спорт"

Рік	Кількість випускників		
	Стаціонар	Факультет заочного навчання	Загальна кількість
1994	322	297	619
1995	383	286	669
1996	364	273	637
1997	376	314	690
1998	446	277	723
1999	423	278	701
2000	398	215	613
2001	396	140	536
2002	397	129	526
Усього	3505	2209	5714

Являючи собою структурний елемент системи академічної освіти, спеціальна фізкультурна освіта у НУФВСУ має системні властивості, що проявляються у зв'язках між педагогічною технологією, інформаційним і ресурсним забезпеченням навчального процесу. Процес подальшого удосконалення спеціальної освіти, що спрямований на генерацію розвитку цих зв'язків, буде сприяти активізації продуктивних сил суспільства у цілому.

Як визначає практика, потреби суспільства і сучасні соціально-економічні умови нашої країни істотно впливають на динаміку і специфіку вимог з боку професійного спорту до системи фахової освіти випускників НУФВСУ. Сьогодні основу структури підготовки фахівців, що змінюється під тиском потреб життя, становлять специфічні здібності, що забезпечують ефективну професійну діяльність у жорстких умовах ринку. Тому підготовка студентів університету, на прикладі викладання навчальної дисципліни "Професійний спорт", активно спрямовується на формуванні у них вкрай необхідних для сучасної практики професійних здібностей, що логічно впливають із загальної структури підготовки фахівців. До них належать: застосування техніки та методики ділового спілкування, адміністрування, управління та ораторської майстерності; вміння впроваджувати основи рекламної справи і підприємницької діяльності у сфері фізичної культури та спорту, вміння працювати в умовах ринку; виконання обов'язків спортивного маркетолога; володіння специфічними якостями психолога; вміння застосовувати основи трудового, господарського права та економічних методів ціноутворення; адаптація до динамічних умов сучасної професійної діяльності у сфері спорту (рис. 2).

Доцільність формування у студентів комплексу стрижневих

для сучасної трудової діяльності здібностей, що обумовлені динамікою вимог до майбутнього спеціаліста, диктуються реаліями становлення професійного спорту в нашій країні і процесом подальшого удосконалення системи фахової освіти, істотним елементом якої є навчальна дисципліна "Професійний спорт". Розроблений алгоритм, що пройшов позитивну апробацію в навчальному процесі, передбачає реалізацію п'яти основних методичних положень:

- розробку й застосування модельних характеристик діяльності фахівців;
- використання ситуаційного підходу під час моделювання управлінських завдань, що є суттєвим елементом професійної підготовки;
- організацію процесу навчання за модульним принципом;
- формування у студентів способу мислення, що сприяє реалізації сучасних досягнень у різних галузях науки та практики — здібності до переходу від екстенсивних (кількісних) до інтенсивних (якісних) управлінських рішень;
- удосконалювання системи контролю професійної придатності майбутніх фахівців у навчальному процесі як найважливішої складової системи освітньої підготовки.

Висновки

1. Механізм функціонування професійного спорту принципово відрізняється від олімпійського, що диктує особливі вимоги до структури підготовле-

ності фахівців і спонукає до безперервного удосконалення системи фахової освіти студентів, істотним компонентом якої є навчальна дисципліна "Професійний спорт".

2. На діяльність фахівців, що працюють у сфері професійного спорту у сучасних соціально-економічних умовах України, впливають різні за силою негативні фактори: рольовий конфлікт; робоче перевантаження; специфічна психологічна атмосфера; особливості прийняття управлінських рішень при ліміті часу; особистісна перемінна; рівень самооцінки професійної діяльності.

3. Головною вимогою до випускників спеціалізованих вузів є готовність ефективно працювати у жорстких умовах ринку, яка забезпечується цілеспрямованим формуванням у майбутніх фахівців комплексу здібностей, що становлять сучасну структуру професійної підготовки. До основних здібностей, що необхідні спеціалісту, належать: застосування техніки та методики ділового спілкування, адміністрування, управління та ораторська майстерність; вміння впроваджувати основи рекламної справи, здійснення підприємницької діяльності у сфері фізичного виховання і спорту; вміння працювати в умовах ринку; виконання обов'язків спортивного маркетолога; володіння специфічними якостями психолога; вміння застосовувати основи трудового, господарського права та економічних методів ціноутворення; адаптація до дина-

мічних умов професійної діяльності.

4. Процес виховання, розвитку та удосконалення у студентів комплексу спеціальних здібностей реалізується послідовно під час проведення лекцій, семінарських і практичних занять, конференцій та круглих столів, що передбачені програмою навчальної дисципліни "Професійний спорт".

5. До переліку методичних положень, що реалізуються у процесі викладання навчальної дисципліни "Професійний спорт" і забезпечують формування у студентів комплексу необхідних для майбутньої трудової діяльності здібностей, належать: проблемний підхід викладання навчального матеріалу, тісний зв'язок навчальної програми з наукою та практикою, широке використання сучасних наочних засобів, організація дискусій (для

розвитку творчих здібностей та підвищення активності студентів); формування у майбутніх спеціалістів уміння формулювати і відстоювати свої думки та навичок до розв'язання ситуаційних завдань під час застосування активних методів навчання.

1. Ассоциация профессиональных видов единоборств //www.saroeiga.com.ua / РАМА, 2004.

2. Закон України "Про фізичну культуру і спорт" від 24.12.1993 р. № 3808.

3. Краткая характеристика становления и развития кикбоксинга в Украине //www.kickboxing.org.ua, 2004.

4. Матвеев Л. Профилирующие направления и разделы в социальной практике спорта: их особенности и взаимосвязи // Наука в олимпийском спорте. — 1998. — № 3. — С. 3—8.

5. Основные направления концепции и программы развития ДРАКИ как вида спорта в России и за рубежом на период 2001—2004 гг. Дагестанская Федерация боевых искусств //www.dfb.iwt.ru, 2004.

6. Профессиональный спорт / Под. общ. ред. С.И. Гуськова, В.Н. Платонова. — К.: Олимпийская литература. — 2000. — 392 с.

7. Состояние и тенденции развития профессионального спорта в зарубежных странах: Обзорная информация / Госкомспорт СССР: ВНИИИФК. — М., 1991. — 76 с.

8. Цільова комплексна програма розвитку футболу в Україні на 1997—2002 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23.06.1997 р. № 600.

9. A Brief History of the XPW World Title / Main Event Feuds (7—31—99 thru 2—26—00) //www.xpwresling.com, 2004.

10. Blackshaw J. International Sport Sponsorship and the EC // Blackshaw J.S., Hogg G. Sport Marketing Europe. The legal and Tax Aspects. — Kluwer Law and Taxation Publishers Deventer. — Boston, 1993. — P. 393—412.